

K
V
V
A
K

Koninklijke Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst

Reisbrieven over Aziatische kunst

door Herman Visser 1921-1922

Algemeen Handelsblad van zondag 27 Augustus 1922 - Ochtendblad - Tweede blad, p. 5
[bewerking: Pauline Lunsingh Scheurleer en Nitish Soundalgekar]

Reisbrieven over Aziatische kunst

XXII - Sârnâth. Op bezoek bij Sir John Marshall Mathurâ, Sânci

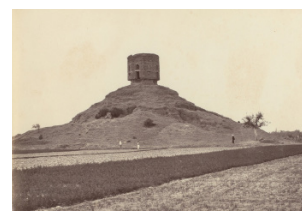
Indische kunst in Den Haag -, of nauwkeuriger: op komst zijnde Indische kunst hier in de stad, heeft tot gevolg gehad, dat de Indische kunst in Voor-Indië in deze berichten geruimen tijd in de verdrinking geweest is. Medewerking aan de organisatie van een tentoonstelling van Indische beeldhouwkunst, die hier half September haar poorten zal openen, vergde meer tijd, dan vooraf te voorzien was.¹ Daar het van meer belang is de gelegenheid te scheppen tot bezichtiging van zelfs een klein aantal kunstwerken op dit nog vrij onbekende gebied, dan er iets over te schrijven, ging het werk voor de tentoonstelling vóór.

Toen ik in mijn laatsten brief vrij luchthartig afscheid nam van Calcutta, kondigde ik aan, dat de reis naar Benares voortgezet werd. Naar Benares [afb. 1], dat, als men den naasten omtrek der stad er bij rekent, een oord van groote contrasten is. Levend Hindoeïsme staat er in tegenstelling tot, tot het verleden behoorend Boeddhisme. Een vrij ver van de rivier verwijderd, armzalig, uitgestorven, Engelsch Benares-complex van wat hotelletjes, kampementen voor blanke troepen en wat dies meer zij - staat er in schril contrast tot een druk echt-Indisch Ganges-Benares . Waarbij, in het koude seizoen, als derde tegenstelling nog moet worden gevoegd: ijzige koude des nachts en vroeg in den morgen, en afmattende hitte des daags. Temperatuur-contrast, dat een eigenaardig stemmings-accent van ontluiking en aanzwelling verleent aan het 's morgens kijkend beleven van het ontzagwekkend ritueele bad in den Ganges.

Het op geringen afstand van Benares gelegen Sârnâth [afb. 2] is een oord van groote beteekenis voor het Boeddhisme geweest.



Samuel Bourne, [Rituele crematie stapels op de ghats \(kade\) aan de Ganges te Varanasi](#) [afb. 1], 1863-1870, foto, 23,7 x 29,4 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-F-00-6411-1



Samuel Bourne (toegeschreven aan), [Chaukhandi Stupa in Sarnath, nabij Varanasi](#) [afb. 2], 1865-1866, foto, 22,3 x 28,8 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-F-F80186

Hier toch bevond zich eertijds het vermaarde “Gazellenpark”, waar de eerste predicatie van Boeddha plaats heeft gehad [afb. 3]. Nog steeds is Sârnhâth een Boeddhistische bedevaartplaats, zij het ook in zeer beperkten omvang. Doch ook in ander opzicht mag Sârnhâth een bedevaartplaats worden genoemd. Bedevaartplaats voor kunstgevoeligen namelijk.

Er bevindt zich hier, niet ver van de Dhamekh Stûpa met haar prachtig gebeitelden, aan Hindoe-Javaansche ornamentiek herinnerenden fries, een museum, dat uitblinkt door inhoud, door bouwwijze, en door voor een op archaeologische leest geschoeide instelling, zeer uitnodigende wijze van rangschikking.

Dat dit museum op een schoone wijze tot stand is gekomen, is in belangrijke mate de verdienste van den Leidschen hoogleeraar prof.dr. J.Ph. Vogel, die zoals men weet, geruimen tijd een belangrijken post in den Oudheidkundigen Dienst van Britsch-Indië heeft bekleed; van dezen dienst zelfs gedurende eenigen tijd waarnemend hoofd is geweest.

De uitvoerige catalogus van het museum te Sârnhâth, is door prof. Vogel met een uitstekende inleiding voorzien. Men moet trouwens in Voor-Indië geweest zijn, om den belangrijken arbeid die hier door onzen landgenoot is verricht, ten volle te kunnen waardeeren.

Het bekendste werk uit het museum te Sârnhâth is het talloze malen afgebeelde leeuwenkapiteel van gepolijst graniet [afb. 4], dat een der zuilen, waarop koning Asoka zijn edicten ter verbreiding der Boeddhistische leer liet griffen, bekroond heeft. Met Indische kunst heeft dit Perzisch Hellenistische, niet beister ontroerende, werk weinig te maken.

Veel hooger als kunst, staat een ander bekend werk uit het museum: de zittende Boeddha uit roode zandsteen, ontstaan in de bloeiperiode der tot een zelfstandige uiting gegroeide Indische kunst – de Gupta-periode (ongeveer 300 tot 600 n. Chr.) [afb. 5]. Het beeld (zie afb. 25 in Cohn's “Ind. Plastik”²) hoewel prachtig van opzet, staat in gevoeligheid van modelé, bij andere dergelijke beelden en fragmenten in het museum ten achter. Het geldt echter nu eenmaal, naar analogie van talrijke gevallen in andere musea, als hêt schoonste stuk. Daar valt niet aan te tornen. Jammer is steeds, dat door zulk een ster andere bescheidener, stukken op den achtergrond raken, en, wat erger is, niet, of onvoldoende gereproduceerd zijn.

Na Benares kwam het overwegend Mohamedaansche Lahore – conglomeraat van schreeuwerig Klein-Aziatische en nuchter Engelsche sfeer – aan de beurt. De stad bezit een groot, triest, en rommelig museum, dat me dunkt alleen van belang kan zijn voor fanatieke, in beeldende kunst uitsluitend Westersch georiënteerde, bewonderaars der Gandhâra-plastiek. Voor hen dus, die in deze uitingen, die Cohn volkomen terecht niet Gandhâra-Boeddhistische, doch Hellenistische, kunst noemt, het schoonste zien, dat in Indië ontstaan is.



William Simpson,
[Boeddhiste stoepa te Sarnath, de plaats van de eerste predicatie](#) [afb. 3], 1864, waterverf schildering, 35,5 x 25,4 cm, Victoria & Albert Museum, Londen, inv. nr. 1157-1869



[Leeuwenkapitel van Mauryan-keizer Ashoka](#) [afb. 4], Sarnath, 3de eeuw v.Chr., 210 x 283 cm, Sarnath Museum, inv.nr. nr. 355



[Zittende Boeddha](#) [afb. 5], Sarnath, Gupta-periode, 5de eeuw, zandsteen, hoogte 155 cm, Sarnath Museum, inv.nr. 340

Met den geest, met de fijnste accenten en vertrillingen der in wezen Indische, en, bij uitbreiding, der Aziatische kunst heeft de Gandhâra-sculptuur, die in ontzettende massa's o.a. het Indian Museum te Calcutta [afb. 6], dit museum te Lahore³, het British Museum, het Louvre, en dan natuurlijk het museum te Peshâwar (midden in het gebied, waar de Gandhâra-kunst thuishoort) bevolkt, echter niet het geringste gemeen.

Wèl heeft zij talrijke vormelementen verstrekt aan de Indische, Centraal-Aziatische en Oost-Aziatische kunst. Men behoeft zich, ook als fel tegenstander der Gandhâra-enthousiasten, die van beeldende kunst in Azië het meest datgene beminnen, dat er, geographisch gesproken, weliswaar is vervaardigd, doch verder niets met Azië uit heeft te staan, geenszins te geneeren, om dit, waarschijnlijk om zuiver incidenteel-Boeddhistische, niet om kunstzinnige, redenen overnemen door Azië van Hellenistische vormelementen, volmondig toe te geven. Want niet op het feit, dat vormelementen door een groep aan een andere groep zijn ontleend, doch op de wijze waarop die vormelementen emotioneel zijn verwerkt, komt het aan. Omdat de Aziatische uitbeelding en verwerking van Hellenistische motieven die motieven tot een geheel ander leven om hebben geschapen, moge de overtuiging van eenigen onzer, dat Azië, zuiver aesthetisch gesproken, niets aan de Hellenistische kunst heeft te danken, ten slotte toch zegevieren. Of ben ik weer eens te optimistisch, en zal het meerendeel der Westelingen maar steeds niet verder blijven zien dan de Westersche neus lang is! Ook in Aziatische literatuur en muziek, godsdienst en ethiek, staatkunde en allerlei andere belangrijke zaken!

In Lahore [afb.7] ontving ik van Sir John Marshall⁴, den Directeur-Generaal van den Oudheidkundigen Dienst in Britsch-Indië, bij wien ik mijn opwachting wenschte te maken, de aangename uitnoodiging tot een kort verblijf te Taxila [afb. 8], waar Sir Marschall thans gedurende eenige maanden van het jaar, naast het afdoen van zijn overdruk werk als hoofd van den Oudheidkundigen Dienst, de leiding van belangrijke opgravingen heeft.

Taxila (op oudere kaarten heet deze plaats Sarai Kala) ligt aan den spoorweg, die de garnizoensplaats Rawal Pindi met Peshâwar [afb. 9] verbindt. Men bevindt zich hier dus in de Noordelijkste streken van Britsch-Indië, van de Afghaansche grens slechts honderd Engelsche mijlen verwijderd.

Taxila was, evenals Peshâwar, eertijds een middelpunt van Hellenistische kunst. De kunst van Taxila is me dunkt echter gevoeliger dan die van Gandhâra, terwijl de blonde zandsteen van fijne structuur, waarover de beeldhouwers van Taxila de beschikking hebben gehad, oneindig veel schooner is dan de harde en doodsche zwart-grijze steen waaruit de bekende Gandhâra-stukken gehakt zijn [afb. 10]⁵.



[Hoofd van Boeddha](#) [afb. 10], Gandhara-stijl, Taxila (waarschijnlijk), 4de-5de eeuw, zandsteen, hoogte 29,2 cm, Victoria & Albert Museum, Londen, inv.nr. IM.3-1931

3 Voor Gandhara-kunst in het Lahore Museum, Pakistan: [link](#) en [link](#).

4 Sir John Marshall (1876-1958), Director-General of the Archaeological Survey of India van 1902 tot 1928.

5 [Voorbeelden](#) in het Taxila Museum



[Boeddha](#) [afb. 6], Pakistan, 4de eeuw, Indian Museum te Kolkata



Samuel Bourne, [Gezicht op de Badshahi Masjid en de Samadhi van Ranjit Singh rond Fort Lahore](#) [afb. 7], 1863-1870, foto, 21,1 x 29,2 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-F-F02508



Dr. J. H. Jager Gerlings, [Opgegraven resten van de stad Taxila nabij Rawalpindi](#) [afb. 8], foto, datering onbekend, Wereldmuseum, Amsterdam, inv.nr. TM-20005920



Frederick Saint John Gore, [Gezicht op de Qissa Khawani-bazaar te Peshawar](#) [afb. 9], ca. 1890-1895, foto, 12,8 x 16,8 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-F-2001-7-437-42

Veel belangrijker dan deze Hellenistische kunst – ik was naar Azië gekomen om Aziatische kunst te genieten, voel zeer veel voor de magistrale Grieksche archaïsche kunst, doch blijf te eenenmale koud voor een sterk verdund Hellas – was voor mij de kennismaking met Sir Marshall, een figuur, die representatief is voor die uitgelezen schaar Engelschen, bij wie hoogstaande cultuur gepaard gaat met buitengewoon verfijnd intellect en subtielen aesthetischen zin.

Sir Marshall, die oorspronkelijk archaeologischen arbeid in Griekenland heeft verricht, werd in het begin dezer eeuw door Lord Curzon⁶ naar Indië geroepen, om er den verantwoordelijken zwaren post van Directeur-Generaal van den Oudheidkundigen Dienst te vervullen. Ieder, die den grootschen organisatorischen en archaeologischen arbeid, dien Sir Marshall sedert zijn benoeming verricht heeft, eenigszins vermag te beoordeelen, is van inzicht, dat Lord Curzon's keuze bijzonder gelukkig geweest is.

Voor een dusdanigen leidenden post toch dient allereerst een bekwaam archaeoloog in aanmerking te komen. Het zwaarst weegt bij de instandhouding van zulk een overweldigend omvangrijk complex monumenten, als Voor-Indië rijk is, dat die bouwwerken onder een hoogste instantie, die in hoofdzak archaeologisch-architectonisch georiënteerd is, resorteeren.

Aan deze eischen beantwoorden de groote capaciteiten van Sir Marshall ten volle. Van belang is vooral, dat hij, vóór zijn komen naar Indië, reeds important archaeologisch werk verricht had. De werkwijzen bij het oudheidkundig onderzoek waren hem dus uit de practijk goed bekend. Bovendien beschikt Sir John over een merkwaardigen speurzinn, over een soort intuïtie met betrekking tot wat in den grond is verborgen. Dit bemerkt men vooral te Taxila, waar Marshall de fundamenten van een geheele stad bloot heeft gelegd.

Natuurlijk bewijst het werk te Taxila hem die het vooral nog niet wist, dat Sir Marshall's liefde voor het Hellenistische gebied in Indië groot is. Die liefde, natuurlijk gevolg van zijn werk in Grieksche sfeer, vermag degenen, wiens belangstelling meer Indische-Aziatisch gericht is, niet te deelen. Doch het werk, dat door Sir Marshall op het Indische Indisch gebied is verricht, is zoo verdienstelijk, omvangrijk en treffend, dat men van iemand, die wat verder van Griekenland af staat nauwelijks iets beters zoude mogen hebben verwacht.

Na het prettige bezoek te Taxila, een kort verblijf in het Moghul'sche Delhi [afb. 11]. Van daar ging de reis naar Muttra (eertijds: Mathurâ), dat men op de kaart tusschen Delhi en Agra kan vinden.

Tusschen de twee fameuze centra van Moghul'sche kunst, Delhi en Agra, ligt Muttra voor dengeen, die zijn hart aan de Indische kunst heeft verpand, als een welkome oase. In Mathurâ is een synthese ontstaan tusschen Hellenistische Gandhâra-elementen en de Indische kunst van Barhut en Sânci (zie voor Barhut mijn vorigen brief). Terwijl de Gandhâra-school haar bloeitijd vermoedelijk in de eerste eeuw nà Chr. beleefde, Barhut ongeveer uit het midden der tweede eeuw vóór Chr., en Sânci uit de eerste eeuw vóór Chr. dateert, stamt de karakteristieke beeldhouwkunst van Mathurâ, die tot de Kushân-periode (ongeveer 50-300 na Chr.) behoort, uit de tweede eeuw onzer jaartelling [afb. 12].



Samuel Bourne
(toegeschreven aan),
[Mausoleum van Safdarjung](#)
[afb. 11], Delhi, 1863 - 1866,
foto, 20,2 x 29,8 cm,
Rijksmuseum, Amsterdam,
inv.nr. RP-F-F02483



Voorbeeld van Mathura-
kunst uit de collectie van de
VVAK (aangekocht in 1968),
[Fragment van een deurpost](#)
[afb. 12], Mathura, 200-
300 n.Chr., hoogte 35 cm,
Rijksmuseum, Amsterdam,
bruikleen KVVAK, inv. nr. AK-
MAK-1186

6 George Curzon (1859-1925), vice roy of India van 1899 tot 1905.

Op de in den aanhef dezès bedoelde Haagsche tentoonstelling van Indische beeldhouwkunst zal men niet minder dan zes nummers Mathurâ-kunst kunnen bewonderen. Onder deze stukken van rooden, grof wit gespikkelden steen zijn goede voorbeelden van sterk Hellenistische en nagenoeg zuiver Indische Mathurâ-sculptuur. Wie goed kijkt, zal, in details, ook sterke vermenging ontdekken.

Muttra bezit een klein, volgepropt, museum, overrijk aan interessante en vaak schoone stalen van de kunst van Mathurâ. Daar dit museum echter meer heeft van een volgestort magazijn, dan van iets, dat naar een museum zweemt, wordt het bekijken, laat staan het bestudeeren, hier schier tot een onmogelijkheid. Schriller contrast dan tusschen het keurige, fleurige museum te Sârânâth en het mesthoop-”museum” te Muttra is nauwelijks denkbaar.

Van uit Muttra nam ik nog een kijkje in het in de buurt daarvan gelegen, Hindoeïstisch interessante, Brindaban, om vervolgens naar Agra te sporen [afb. 13].

De beschrijving van Agra en haar wonderen (de Taj!) laat ik gaarne aan anderen over [afb. 14]. Temeer omdat aan den blanken Moghul'schen Taj reeds ellenlange lofprijzingen van opperst allooï zijn gewijd, en mijn matte pen het tegen zulk overweldigend enthousiasme volkomen zou afleggen.

Dat Westerlingen den absoluut ón-Indischen Taj (ik zeg dit Havell ten spijt⁷) als het mooiste van héél Indië beschouwen, spreekt van zelf. Evenals het van zelf spreekt, dat in Japan de late Tokugawa-architectuur van Nikkô, in China de Pekingsche Hemelstempel en andere Ming-ongevoeligheden voor het meerendeel der Weschtersche toeristen, het non plus ultra van schitterende schoonheid beteekenen.

Doch laat ik niet in boosaardigheden ontaarden; beter is het, nog iets over de beroemde stûpa's van Sâncchi te zeggen.

De zooals gezegd uit de eerste eeuw voor Chr. dateerende stûpa's van Sâncchi kunnen tegenwoordig al bijzonder gemakkelijk worden bezichtigd. Van af het spoorwegstation Sâncchi, ongeveer halverwege de hoofdverbinding Delhi-Bombay gelegen, bereikt men sedert eenige jaren de stûpa's [afb. 15] na een korte, gemakkelijke wandeling. Doch niet lang geleden nog ging dit niet zoo gemakkelijk. Sedert de heuvel waarop de heiligdommen gebouwd zijn, door de goede zorgen van Sir Marshall, die bijzondere aandacht aan Sâncchi gewijd heeft (hij schreef er een gids voor, 1918 te Calcutta verschenen⁸), van zijn overtollige vegetatie ontdaan is, behoeft men voor zijn kunst-studie geen olifant meer te bestijgen.

Ook is er te Sâncchi belangrijk reconstructie-werk verricht, dat echter bij een der kleine stûpa's veel en veel te ver is gedreven. Daar het hier echter een nagenoeg onversierde, ondergeschikte stûpa betreft, is de zonde – dooddrukken van oud door nieuw – niet zoo groot, en is het geval meer naïef dan ontstellend.



Samuel Bourne, [Gezicht op de Moti Masjid in Agra](#) [afb. 13], 1864-1866, foto, 23,2 x 29,2 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-F-1998-3



Samuel Bourne, [Gezicht op de Taj Mahal en de bomen in Agra](#) [afb. 14], 1863-1865, foto, 23,6 cm x 28,8 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. RP-F-F80436



James John Waterhouse, [De grote Stoepe te Sanchi](#) [afb. 15], 1861-2, foto, Victoria & Albert Museum, Londen, Acc. nr. PH.2445-1906

7 E.B. Havell, *A handbook to Agra and the Taj Sikandra, Fatehpur-Sikrî and the neighbourhood*, Londen, 1912. Havell was een bekende Engelse kenner van Indiase kunst en architectuur.

8 Sir John Marshall, *A guide to Sanchi*, Calcutta, 1918.

Zeer voldragen is de kunst van Sânci nog niet. Wie de gemakkelijk te vinden afbeeldingen van Sânci ter hand neemt (zie weer Cohn's "Indische Plastik"), zal moeten toegeven, dat de compositie van een teveel, van een zekere rommeligheid, niet vrij kan worden gepleit. Er heerscht in alles noch de prachtige eenheid van stijl, noch de emotioneele vormgeving, die men in de beste Kushân-, en vooral in de superieure Gupta-werken beleeft.

Doch voor de ontwikkelingsgeschiedenis der Indische kunst is de groote Stûpa van Sânci met haar nog in overvloed aanwezige beeldhouwwerk van onschatbare waarde. Van zoo groote waarde, dat men hier voor aesthetische tekortkomingen een oog toedrukken moet.

H. F. E. Visser

Den Haag, half Augustus 1922